

Szerkesztői megjegyzés: folyóiratunk Tanulmányok rovatában az 1872-ben alapított Magyar Földrajzi Társaság történetét és szerepét mutatjuk be négyféle megközelítésben a Társaság korábbi és jelenlegi elnökeinek tollából, tisztelegve a 150 éves múlt előtt.

MÁSFÉLSZÁZ ÉVES SZEMLÉLETVÁLTOZÁSOK A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁGBAN

Changes of approaches during the last 150 years in the Hungarian Geography Society

SZABÓ JÓZSEF

Debreceni Egyetem

szabo.jozsef@science.unideb.hu

ABSTRACT

In the last 150 years the Hungarian Geography Society, founded in 1872, has always been functioning according to its original objectives. These objectives were already laid down by its statutes: “The goal of the Hungarian Geography Society: inducing the interest towards the field of geography by spreading geographical knowledge, and the promotion of research of the geographical conditions of our mother country.” Working towards the original objectives, different areas got prioritized. In the first 25 years the presentation of geographical discoveries was put into the centre. By the turn of the century, the execution and coordination of geographical research gained on emphasis. Since War I, one of the most important activities of the Society has been supporting the role of the geography subject in the public education. From the 1920s, the specialization of the Society resulted in an establishment of disciplinary sections and regional departments. The regional roving conferences – especially in the 50s and 70s – played an outstanding role in the publicity of geography. To solve the problems of the academic societies (the declining role, decreasing opportunities, and decrease of headcount) the founding and supporting of the Civil Organizations of Earth Sciences could serve.

Keywords: society, geographical discovery, research, regional department, geography education, roving conferences

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG MEGALAKULÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI

A 17. század közepétől Európa-szerte sorra alakultak különböző tudományos társaságok. Megalakulásuk fő mozgatórugója a különböző tudományterületek kutatóinak vagy az azok iránt érdeklődőknek valamilyen szintű összefogása volt. Egy részük több tudományág művelőinek, mások csak egy szűkebb szakmához tartozóknak adtak lehetőséget egymás munkáinak megismerésére, valamint az elért eredmények szélesebb körű megismerésére és megismertetésére. Először Európa nyugati államaiban alakultak nemzeti tudományos akadémiák, így pl. Olaszországban 1603-ban az Accademia Nazionale dei Lincei, Angliában 1660-ban a The Royal Society of London for Improving Natural Knowledge, német földön 1652-ben a kifejezetten természet-tudományos arculatú Akademia Leopoldina (HAMZA G. 2007). A mi tudományos akadémiánk több 18. századi elvetélt kísérlet utáni 1825-ös megalakulásakor nálunk is nagy szükség volt már a tudományos kutatások és kutatók nemzeti fórumára. Mivel az Akadémia alapításakor elsősorban a magyar nyelv művelését tűzte ki célul, másfél évtizeddel később, 1841-ben pozitív fogadtatásra lelt Bugát Pál javaslata a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlésének létrehozására (CSIKY G. 1981). Az első vándorgyűlésen annak intézményes szervezete, a Királyi Magyar Természettudományi Társulat is megalakult. Ilyen szervezet akkor még csak Németországban (1822) és Angliában (1831) működött. Az új szervezet ugyan - nevének megfelelően - eleinte orvosközpontú volt (az előadások több mint 70%-át még a századfordulón is egészségügyi témában tartották), de a mai értelemben vett földtudományi (leginkább földtani) tematikák is jelentős számban előfordultak. Mivel az évi vándorgyűlések mindegyike az ország valamely kisebb tájegységének megismerését is célul tűzte ki, azoknak komoly honismereti (és így földrajzi) jelentősége is volt. Az 1912-ig megtartott 36 alkalomból 22-t a későbbi trianoni határokon kívüli területeken rendeztek, és csak 6 volt Budapesten. Az első évtizedekben a földrajzzal is foglalkozók számára a legfontosabb, lényegében egyetlen bemutatkozási, találkozási fórumnak számított. Az 1860-as évekre azonban e vándorgyűlések alkalmai már nem elégíthették ki a tágabban értelmezett földrajz iránt országsszerte megnyilvánuló érdeklődést, és annak összefogására szükségesnek látszott egy szakmai szervezet megalakítása.

Ezért is találkozott megértéssel a Nemzetközi Földrajzi Unió antwerpeni kongresszusáról hazatérő Tóth Ágoston térképésznek a felhívása egy magyarországi földrajzi társaság létrehozására. Az a kilenc tudós szakember - legkevésbé földrajzosok -, akik Hunfalvy János vezetésével 1872. január 12-én elhatározták a **Magyar Földrajzi Társaság** megalapítását, a kor kívánalmai szerint és hosszú időre érvényesen határozták meg annak céljait. Berecz Antal első titkár az első közgyűlésen (1873) így foglalta össze

az akadémia titkári hivatalában előző évben elhatározottakat: a „*hazai közművelődésünkre nézve fontosnak, szükségesnek és lehetőnek tartjuk oly társulat alakítását, melynek feladata leendő a földrajzi tudomány iránt hazánkban érdeklődést kelteni, a földrajzi ismereteket terjeszteni, figyelemmel kísérni az újabb kutatásokat és felfedezéseket s főleg hazánkat földrajzi tekintetből átvizsgálni*”. Ezt erősítette meg a megalkotott alapszabály is, amely szerint „*a magyar földrajzi társulat célja: a földrajzi ismeretek kiterjesztése által a földrajzi tudomány iránt érdekeltséget gerjeszteni és különösen hazánk földrajzi viszonyainak kutatását és ismertetését előmozdítani*” (Földrajzi Közlemények 1. 1. p. 61.).

A Társaság létjogosultságát mutatja, hogy már 1873-ban 317 fizető tagja volt (tíz évvel később pedig 514). Az alakulás időszakában (és még évtizedekig) a Társaság vezetését teljes egészében budapesti szakemberek látták el, ugyanakkor ez a Budapest-központúság kevésbé érződött a tagság összetételében, az 1883-as tagság „csak” 46,5%-ban volt budapesti (igaz, a főváros az ország népességének még 5%-át sem érte el). Az alakuló évben a tagok között 8 fő bécsi címet adott meg, a magyar vidékről Szeged és Kolozsvár 6-6 tagot adott, viszont a hasonló méretű Debrecenből csak 1 fő – Fazekas Sándor, a Kereskedelmi Akadémia tanára – szerepel a kimutatásban (Földrajzi Közlemények, 1873). Egyébként társasági tagok az ország legkülönbözőbb részeiben, akár kis létszámú helységeken is voltak.

FELFEDEZŐ UTAZÁSOK A FIGYELEM KÖZPONTJÁBAN

Az alapítási célnak megfelelően Társaság működésének első évtizedeiben a Társaság folyóiratában, a **Földrajzi Közleményekben** a földrajzi ismeretek terjesztése megfelelő teret kapott, a világban történt földrajzi munkálatokról rendszeres beszámolókat lehetett olvasni, a hazai föld konkrét kutatásából származó eredmények azonban némileg hátrányba szorultak. Az első elnök, Hunfalvy János időszakában (1872–1888) az értekezéseknek csak 17%-a volt hazai tárgyú, s azok nagy többsége még aligha érdemli meg a tanulmány nevet, zömükben inkább csak földrajzi vonatkozásokat is tartalmazó könnyed, színes csevegésnek tekinthetők. Az is igaz azonban, hogy idő múltával a tanulmányok aránya növekedett, az említett időszakon belül az első öt év 2%-áról az utolsó öt évben 25%-ra nőtt (SZABÓ J. 1980). A Társaság (vezetőségének) szemléletében ekkoriban kiemelt szerepet kapott a Föld felfedezésének kérdésköre. Ez volt tulajdonképpen a földrajzi felfedezések záró időszaka. A századforduló körüli nagy felfedező utazások (trópusi Afrika, Belső-Ázsia és legfőképpen a sarkvidékek) a közvélemény figyelmének középpontjában álltak, és egyes utazókat (részben sport)teljesítményeik valóságos sztárrá avatták. A Földrajzi Közlemények ezekről részletes hírt adott, sőt többször sikeresen budapesti előadásokra és úti beszámolók írására hívta őket. A felfedező utazások

bemutatásának kétségtelenül voltak földrajzi vonatkozásai is, de a földrajzi kutatásokhoz többségüknek nem sok köze volt. A társasági szemléletet és változását mutatja, hogy a Földrajzi Közlemények első öt évfolyamában a tanulmányok 34%-a, 1884 és 1888 között 21%-a volt sorolható ebbe a tárgykörbe (SZABÓ J. 1980). Később (1906 és 1910 között) tovább csökkent a részarányuk 14,5%-ra (FODOR F. 2006).

ARCCAL A KUTATÁS FELE

Az első jelentős szemléletváltás a Társaság életében Lóczy Lajos elnökké választásával kezdődött. Ez a Társaságnak a **tudományos kutatások** irányába fordulását jelentette. Mérőföldkőként jelölhető meg a **Balaton Bizottság** 1891. március 7-i megalakulása. A megalakuló bizottság több tudományterület képviselőit gyűjtötte össze, az évtizeden át folyó kutatások sok tudományágra kiterjedtek, de a Földrajzi Társaság, valamint személyesen Lóczy – oldalán tanítványával, Cholnoky Jenővel – végig meghatározó szerepet játszott, és a végeredmény, a 32 kötetes Balaton monográfia is a Társaság kiadványaként jelent meg. A Társaság tudományos irányú váltása a Földrajzi Közlemények hasábjain némi késéssel jelentkezett, elsősorban attól kezdve, hogy annak szerkesztését a népszerűbb irányt képviselő Berecz Antaltól három évtized után 1905-ben Cholnoky Jenő vette át (SZABÓ J. 2022). A Balaton-kutatás végén Cholnoky elnökletével megalakult az Alföld Bizottság is, de annak tevékenysége elsősorban a pénzühiány miatt már sokkal kevesebb eredménnyel járt, és a világháború idején meg is szűnt.

Mindent összevéve az mondható, hogy Magyarországon a földrajzi tudományos kutatások összefogására sem a 19. század folyamán, sem a 20. században a II. világháború végéig nem volt megfelelő intézmény. A Földrajzi Társaság néhány részkutatáson túl ezt a feladatot csak elvi szinten és részlegesen tudta ellátni (lásd pl. az említett Balaton Bizottságot), arra sem központi felhatalmazása, sem anyagi lehetősége nem volt. A földrajzi kutatómunka fő színterei az egymástól független (Trianon után megszáporodott számú) egyetemi tanszékek voltak. A második világháború után átalakított Tudományos Akadémia pedig újonnan létrehozott és anyagilag is támogatott kutatóintézeti hálózatával kifejezetten igényelte is a tudományos kutatómunka koordinálását. Ebben a Társaságnak rendezvényei révén egyre inkább csak egyfajta „bemutató” és reprezentációs szerepe maradt.

A MŰKÖDÉS SZAKMAI ÉS TERÜLETI DIFFERENCIÁLÓDÁSA

A társasági szemléletváltás másik iránya a tudományterületek szerinti differenciálódás volt. Ennek első jeleként alakult meg a Gazdaságföldrajzi Szakosztály (1912). Ez

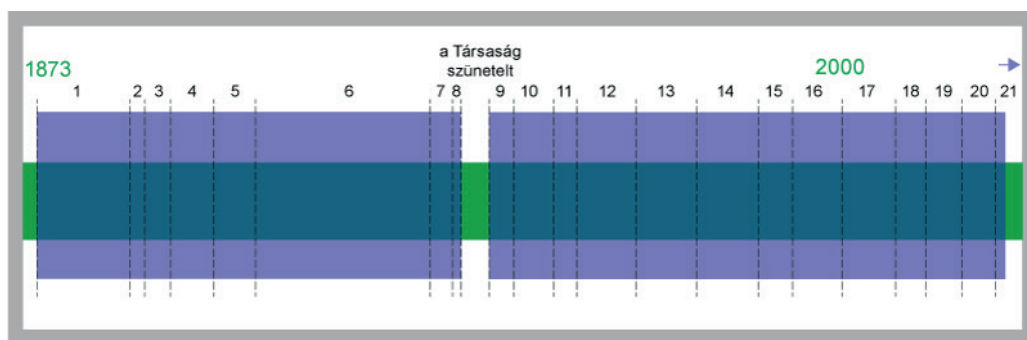
elsősorban Teleki Pál (mint akkori főtitkár) javaslatára történt, és szűkebb keretet adott az egységesnek maradó Társaságon belül a geográfia emberföldrajzi részét művelők összefogására. Ennek mintegy logikus következménye volt, hogy az első világháború után a természetföldrajzosok is saját szakosztályt alakítottak (1921). Ugyanebben az évben jött létre a Didaktikai Szakosztály mintegy annak jeleként, hogy a Társaság szívéen viseli a földrajz közoktatásbeli helyzetét és tanításának szakmódszertani problémáit. A szakosztályok szerinti elkülönülés a Hegymászó Csoport korai megalakulásától eltekintve csak a második világháború után, a Társaság 1953-as újjáalakulását követően folytatódott.

Mint ismeretes, a kommunista fordulat évében a tudományos életre is kiterjedő „marxizálás” jegyében a polgárinak tekintett Földrajzi Társaság működését felfüggesztették (gyakorlatilag betiltották). A munka újrakezdésének körülményeihez érdekes adalékként említjük azt az előadást, amelyet Márton Béla, a Debreceni Egyetem Földrajzi Intézetének nyugalmazott professzora tartott a Földrajzi Intézet második nyilvános intézeti napján 1954. április 29-én. Az akkori időknek megfelelően stencilezett formában később megjelent előadási szöveg erre vonatkozóan az alábbiakat tartalmazza: „...Az 1952-ben tartott intézeti napunkat a nagy érdeklődés, amelyet az ország geográfusai részvételükkel tanúsítottak, egy kis földrajzi konferenciává avatta. A megjelentek között volt Sz. A. Kovaljov, az akkor hazánk egyetemlein előadó szovjet geográfus, aki megjegyezte, hogy az intézeti nap bizonyítja, mennyire szükség van a Földrajzi Társaságra. Másfél évvel ezelőtt azután a Magyar Földrajzi Társaság csakugyan újjáalakult és a szegedi meg pécsi csoport megalakulása után életre hívjuk a helyi csoportot is. Reméljük, hogy eredményes lesz a munkája...” (MÁRTON B. 1954).

Kovaljov professzornak akkor egyebek között a magyar geográfusok marxista alapokra való átnevelése volt a feladata, és ha ő a Földrajzi Társaság munkájának újrakezdését szorgalmazta, akkor az meg is történhetett. Az idézet arra is rávilágít, hogy az újrakezdés lényegében a Társaság további tagolódását is magával hozta a **vidéki osztályok** megalakulásával. Előbb a Szegedi (1953), majd a következő évben a Dél-Dunántúli és a Tiszántúli (ma Debreceni) Osztály kezdte meg munkáját. A Szegedi és a Tiszántúli Osztály munkájában egyetemi háttérre támaszkodhatott, de a Pécsen működő Osztálynak is volt tudományos háttere a Dunántúli Tudományos Intézet révén. A Társaság akkori vidéki osztályai (számuk ma már 18, és rajtuk kívül 11 szakosztály is működik) szorosan kötődtek az egyetemekhez. A Tiszántúli Osztály első tisztikara pl. így nézett ki: elnök: Kádár László egyetemi tanár, alelnök: Kéz Andor egyetemi tanár, titkár: Eördegh Béla egyetemi adjunktus. A 17 fős választmányban a tagok kétharmad része is egyetemi oktató volt, egyharmaduk pedig a közoktatásból jött. A feljegyzések szerint akkor a tagok száma 211 fő volt, közülük 130 debreceni, köztük a város 55

földrajztanára. (Mint az éves titkári beszámolók többször sajnálattal jelezték, a társasági rendezvényekre a tanároknak csak kevesebb mint fele járt). Az egyetem és az Osztály szoros egybefonódását mutatja, hogy az évtizedek során megválasztott 13 elnök és titkár mind egyetemi oktató volt. Ez az „**egyetemközpontúság**” természetesen számos előnnyel járt: a Földrajzi (majd Földtudományi) Intézet oktatói nagy arányban vettek (vehettek) részt az osztályi rendezvényeken, az előadások sokszor az egyetemi oktatók kutatási eredményeinek első helyszínei voltak, és ez magas színvonalat biztosított; az egyetemi hallgatók gyakorta nagy létszámban jelentek meg a rendezvényeken; és nem utolsósorban az egyetem az előadásoknak mindig biztos helyszíne volt. Kétségtelenül hátránynak számított azonban, hogy a közoktatás képviselői némileg kiszorultak a munkából, Debrecenben ugyanis az egyetem nagyerdei elhelyezkedése – nemcsak a földrajz viszonylatában – mindig szerepet játszott a város életétől való viszonylagos elkülönülésben, sőt olykor elszigetelődésében.

Ugyanakkor fontos azt is megemlíteni, hogy a Társaságnak az 1950-es évektől alakult új vidéki osztályai jelentősen csökkentették a Budapest-központúságot is. Ekkor választották meg a Társaság első vidéki elnökeit (Kádár László 1956–1962, 1965–1973, Szabó Pál Zoltán 1962–1965, 1. ábra). Ezt követően csak hosszú szünet után választottak meg újra vidéki elnököket (Szabó József 2009–2013, Csorba Péter 2017–2021, és 2021 óta Lóczy Dénes).

1. ábra. A Magyar Földrajzi Társaság elnökei (szerk. Szabó J.)

1. Hunfalvy János (1873–1888), 2. Vámbéry Ármin (1888–1890), 3. Lóczy Lajos (1890–1894), 4. Erődi Béla (1894–1904), 5. Lóczy Lajos (1905–1914), 6. Cholnoky Jenő (1914–1944), 7. Bulla Béla (1944–1947), 8. Mendöl Tibor (1947–1948), 9. Bulla Béla (1952–1956), 10. Kádár László (1956–1962), 11. Szabó Pál Zoltán (1962–1965), 12. Kádár László (1965–1973), 13. Radó Sándor (1973–1981), 14. Pécsi Márton (1981–1989), 15. Bora Gyula (1989–1993), 16. Marosi Sándor (1993–2001), 17. Papp-Váry Árpád (2001–2009), 18. Szabó József (2009–2013), 19. Gábris Gyula (2013–2017), 20. Csorba Péter (2017–2021), 21. Lóczy Dénes (2021-től)

A TÁRSASÁG SZEREPE AZ ISMERETTERJESZTÉSBEN

Mint említettük, a korai időkben a felfedező utazásokról szóló beszámolók álltak a figyelem központjában, és a közeli, de kevésbé ismert, vagy a szinte ismeretlen távoli tájak bemutatása a Társaság későbbi tevékenységében is kiemelt szerepet kapott. Például a Tiszántúli (Debreceni) Osztály munkaszervezésében hosszú időn át nagyon szoros kapcsolatot tartott a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) helyi szervezetével, ami mindkét fél számára kölcsönös előnyökkel járt. A közös rendezvények mindkettőjük éves munkajelentéseiben előkelő helyet kaptak. Ez a jelenség a többi területi osztálynál és részben a szakosztályoknál is megfigyelhető volt. Sajnálatosan a későbbiekben a TIT tevékenységében is megfigyelhető aktivitáscsökkenéssel párhuzamosan a kapcsolatok intenzitása is csökkent.

A Társaság tevékenységének a földrajzi ismeretek terjesztését szolgáló fontos részét jelentették a **Vándorgyűlések** is (l. erről ugyanezen lapszámunkban Papp-Váry Árpád írását). A korai vándorgyűlések közül kiemelhető a hatodik, amely Debrecenben volt 1912-ben, és a mintegy 100 fő résztvevő között első ízben voltak hölgyek is. A neves muzeológus Ecsedi István szervezte rendezvényen Kis-Ázsiáról tartott vetítettképes előadást az a Milleker Rezső, aki az abban az évben alapított Debreceni Egyetem első földrajzprofesszora lett. Az érdekesség kedvéért megjegyzendő, hogy a Hajdúság fővárosában másodízben 1979-ben rendezett a Debreceni Osztály vándorgyűlést (ez volt sorrendben a 37.), amely közel 400 résztvevővel egyike volt a legtöbb geográfust és földrajztanárt megmozgató gyűléseknek; ugyanakkor az idők változását jelzi, hogy 2015-ben az ismét, immár harmadjára Debrecen által rendezett 68. gyűlésen már alig voltak többen, mint egy századdal azelőtt...

A Társaságnak ez az eredeti célkitűzéseket magas szinten megvalósító rendezvény-sorozata napjainkban is válságos helyzetben van. Nemcsak azért, mert az utóbbi évtizedekben egyre több versenytársat kapott más, a földrajzos kutatókat és tanárokat érintő és sokszor a Társaságtól sem független rendezvények formájában. Köze van ehhez annak is, hogy a Társaság egészének – mint sok más tradicionális tudományos társaságnak is – csökkent a létszáma, de nézetem szerint leginkább annak, hogy a geográfia művelői (kutatók, tanárok, geográfusok) egzisztenciájuk biztosítása és karrierjük építése közben kevés lehetőséget és alkalmat találnak a Társaság tevékenységében való részvételre. A létszámcsökkenés azzal is jár, hogy a vándorgyűlések egyre belterjesebbé válnak, ami pedig csökkenti azok hatékonyságát a Társaság eredeti célkitűzéseinek megvalósulásában. Jövőbeni szerepük ezért ma még vitatott, folytatódásuk nyitott...

Persze nem ez a mostani az egyetlen válságos időszak a Társaság történetében. Már amikor az első világháború megtépázta az ország egészét, akkor abból a Földrajzi Társaság sem maradt ki. Lehetőségei és taglétszáma is lecsökkent, ezért különösen

jelentős volt Milleker Rezső debreceni professzor vállalkozása egy népszerű földrajzi folyóirat indítására. Milleker 1928-ban tett javaslatot a folyóirat megalapítására, amit a Társaság választmánya elfogadott, és Millekert előbb levelező tagjává, majd 1929-ben alelnökké választotta. A folyóirat **A Földgömb** címmel először saját kiadásában jelent meg, majd 1934-ben hivatalosan is átadta azt a Magyar Földrajzi Társaságnak. A folyóirat indítása nagy szervezőmunkát kívánt, de az eredményes is volt, és hatására a Társaság taglétszáma már két hónapi szervezőmunkával 370 fővel gyarapodott. Az *A Földgömb* megjelenése 10 éve alatt valóban nagyon népszerűvé vált, és a háború végi megszűnésével nagy úrt hagyott maga után. Újraindítása azonban csak 1999-ben sikerült, jelentős részben Nemerkenyi Antal társasági főtitkár lankadatlan igyekezetének köszönhetően. A folyóirat ma is az egyik legfontosabb kapcsolatot jelenti Társaság és a földrajz iránt érdeklődő széles közönség között.

FIGYELEM A KÖZOKTATÁSRA

A Társaság eredeti célkitűzéseinek megvalósítása érdekében folytatott tevékenységében érzékelhető hangsúlyeltolódások között több alkalommal is jelentős szerepet kapott a **földrajz közoktatásbeli helyzetének**, lehetőségeinek mérlegelése, a földrajz tantárgy oktatásmetodikai kérdéseinek vizsgálata, az időről időre bevezetett tanügyi reformok földrajzi szempontú kritikája és az annak alapján megfogalmazott memorandumok, beadványok felterjesztése a felsőbb tanügyi szervek felé.

Erre első ízben az 1882-es tanügyi reform adott alkalmat, illetve az tette szükségessé. Akkor ugyanis a középiskolai földrajzórák heti száma a korábbinak a töredékére csökkent (addig a reáliskolák mind a nyolc osztályában volt földrajztanítás). *„Sohasem voltak szebb évei hazánkban a földrajztanításnak, mint az 1874-től 1882-ig lefolyt 8 éven”* (MÁRKI S. 1889. p. 77.). Ezt csak az „zavarta”, hogy a földrajzot ekkor még szinte kizárólag szakképzetlen (helyesebben más képzettségű) tanárok tanították, a Hunfalvy János által alapított első földrajzi tanszékről érkező, komoly földrajzi alappal rendelkező tanárok csak ekkoriban kezdtek megjelenni nagyobb számban az iskolákban. A Társaság lassú szemléletváltozására utal, hogy a Földrajzi Közleményekben az 1880–1890-es években évente 1-2 alkalommal jelentek meg a földrajz oktatásával kapcsolatos tanulmányok.

E folyamat kiemelkedő mozzanata volt, hogy a Társaság választmánya 1913. november 30-án határozatot hozott a földrajzoktatás reformját kidolgozó bizottság felállításáról. A bizottsági munka eredményeit összefoglaló jegyzőkönyvet Teleki Pál főtitkár terjesztette elő, majd küldték tovább a felsőbb hatóságoknak. A 14 pontos javaslat részletesen tartalmazza, hogy hol (milyen osztályokban) mit (mely tartalmakat) célszerű tanítani, sőt azt is, hogy milyen óraszámok lennének ideálisan, illetve minimálisan

szükségesek a megvalósításhoz. Ennek ugyan akkoriban nem lett közvetlen fogantatója, de később (jelentős részben Teleki főtitkári, illetve miniszteri, esetenként miniszterelnöki ténykedésének köszönhetően) az 1930-as években az elvárások lényegében teljesültek (SZABÓ J. 2016). A Társaság földrajzoktatás iránti érzékenységét jól mutatja, hogy a viszonylag frissen alakult (1921) Didaktikai Szakosztály az 1920-as évek közepén, amikor a Társaság sanyarú helyzete a vándorgyűlések megtartását is lehetetlenné tette, több városban (először 1925-ben Egerben) sikeres saját vándorgyűléseket szervezett.

A Társaság második világháborút követő újjáalakulása után is fő profiljához tartozónak érezte a földrajz közoktatási helyzetének figyelését. Erre annál is inkább szükség volt, mert az egymást követő tantervi reformok során a földrajz tantárgy mind oktatásbeli részarányát, mind abszolút óraszámát tekintve egyre rosszabb helyzetbe került. A társaság felszólamlásainak és javaslatainak hosszú krónikája van. Ebből az utolsó időszakban kiemelhető a Társaságnak az akkor még működő Földrajztanárok Egyletével és a Magyar Tudományos Akadémia Földtudományok Osztálya Oktatási Albizottságával *Valóság és álom: földrajztanítás 2010* címmel közösen rendezett konferenciája (Budapest, 2010. május 15.), amelynek részletes és összegző állásfoglalását az óraszámról, az eszközellátottságról, az ismeretek bővülésével kapcsolatos lépéstartásról, az érettségi és a felvételi vizsgákról, a tanárképzésről, a tantárgy-pedagógia, a továbbképzés valamint az ellenőrzés és irányítás kérdéseiről megküldte az államtitkárságnak is.

Sajnos napjaink tantervi és az oktatás jövőjét általánosságban is érintő vitáiban a fenti állásfoglalásban foglaltak még nagyon időszerűek, és a Társaság – hagyományai alapján is – talán legfontosabb mai feladatának éppen az ezekben való sikeres részvétele jelölhető meg. Megítélésem szerint társaságunk az utolsó évtizedben és jelenleg is elismerésre méltón végzi ezt a folyamatosan fellépő új kihívások révén meg-megújuló munkáját.

NÉHÁNY KÖVETKEZTETÉS

A Magyar Földrajzi Társaság 150 éves jubileuma alkalmából elmondható, hogy a Társaság az évtizedek során mindig hű volt alapítási elveihez és céljaihoz. Tevékenységének eredményessége ugyan nem mindig volt azonos színvonalú, de egyetlen szervezetként tudta összekapcsolni a geográfia kutatóit és tanárait a szélesebb nagyközönsséggel lényegében megszakítás nélkül. Napjainkban azonban más tudományos társaságokhoz hasonlóan a Földrajzi Társaság taglétszáma is csökken. Mindinkább érezhető, hogy a Társaság évtizedeken át szükséges szerepköreinek növekvő részét átveszi a tömegmédia és az internet.

A földrajz kutatóinak (világviszonylatban is) egyre több olyan fórum (írott, online, konferencia stb.) áll rendelkezésre, amelyek útján megnő mind a szakmai kapcsolattartás, mind az egyéni karrierépítés lehetősége. A földrajzot tanítók pedig az oktatás

világát jellemző túlterheltség miatt, valamint a felsőbb irányítószervek megfelelő anyagi támogatásának hiányában egyre kevésbé tudnak (és akarnak) bekapcsolódni a társasági munkába. A gyors átalakulás világát éljük, és mind nehezebb a jövő várható tendenciáinak és azoknak a tudományos társaságokra gyakorolt hatásainak a felmérése. Nézetem szerint azonban még mindig vannak a működésnek olyan területei (pl. szakmódszertani problémák, tantervfejlesztési kérdések, sőt a szakmai érdekérvényesítés számos vonatkozása), amelyekben a Társaság szerepe egyáltalán nem elhanyagolható. Sőt a geográfia általános társadalmi ismertségének és elismertségének fenntartásához és növeléséhez a Társaság működése még mindig érdemben segíthet. E célból nagyon fontosnak tartom azt a ma már egyre izmosodó kezdeményezést, amely a földtudományok különböző területeihez kapcsolódó **tudományos társaságok együttműködését** célozza. Ennek kiindulópontja a Magyarhoni Földtani Társulattal 2012. november 17-én kötött együttműködési megállapodásunk (Baksa Cs. 2014), amely 2014 óta kilenc civil szervezet együttműködésévé bővült, és mint a Földtudományi Civil Szervezetek Közössége sikeres utat mutathat abba az irányba, hogy a földtudományok egyre jobban elkülönülő szakterületei tudományos társaságaik révén külön-külön is, de egységben is minél eredményesebben érhessék el, foghassák össze az élet különböző területen dolgozó művelőiket.

IRODALOM

- BAKSA CSABA (2014): Pályafutásom első 68 éve. – In: Horn János (szerk.): Életpályák. Budapest, pp. 55–112. ([link](#))
- CSIKY GÁBOR (1981): A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűlései. – Földtani Tudománytörténeti Évkönyv 9. pp. 157–163. ([link](#))
- FODOR FERENC (2006): A magyar földrajztudomány története. – Az eredeti kézirat alapján sajtó alá rendezte Dövényi Zoltán. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest. XLII + 820 p. ([link](#))
- HAMZA GÁBOR (2007): Áttekintés a külföldi nemzeti (tudományos) akadémiák struktúrájáról, különös tekintettel a természettudományok és a társadalomtudományok arányára. – Magyar Tudomány 168. 9. pp. 1189–1198. ([link](#))
- MÁRKI SÁNDOR (1889): Hunfalvy János. – Földrajzi Közlemények 17. 2. pp. 65–82. ([link](#))
- MÁRTON BÉLA (1954): A debreceni Földrajzi Intézet története. Előadás kézírata. – Debreceni Egyetem Földrajzi Intézet Könyvtára, Debrecen. pp. 15–22.
- SZABÓ JÓZSEF (1980): Hunfalvy János. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 196 p.
- SZABÓ JÓZSEF (2016): Cholnoky Jenő tevékenysége a Magyar Földrajzi Társaságban. – Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 19. pp. 51–56.
- SZABÓ JÓZSEF (2022): Debreceni geográfusok a Magyar Földrajzi Társaságban. Előadás kézírata. – Magyar Földrajzi Múzeum, Érd.
- Földrajzi Közlemények évfolyamai 1873-tól.